

Білоус В. С. Діяльність бібліотеки вищого навчального закладу щодо адаптації університетської науки у світовий інформаційний простір / В. С. Білоус / Місце бібліотек ВНЗ у міжнародному науковому інформаційному просторі : науково-практична конференція, 29 листопада 2016 р.- Вінниця : ВНМУ ім. М. Пирогова, 2016. 6 с.

*Білоус В.С.,
директор бібліотеки ВДПУ імені М. Коцюбинського*

Діяльність бібліотеки вищого навчального закладу щодо адаптації університетської науки у світовий інформаційний простір

У статті відображено наукову новизну діяльності та роль університетської бібліотеки в процесах збільшення представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій. Зосереджено увагу на досвіді роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету.

Ключові слова: бібліотечна робота, наукова діяльність бібліотеки, бібліотека Вінницького педагогічного університету.

Activity of the Higher Education Institution Library Regarding the Adaptation of University Science in the Global Information Space

The article reflects the scientific novelty of the activities and the role of the university library in the processes of increasing the representation of Ukrainian science in the global space of scientific communications. Attention is focused on the experience of the library of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.

Keywords: library work, scientific activity of the library, library of Vinnytsia Pedagogical University.

Одним із національних імперативів України є необхідність збільшення рівня присутності науки держави у глобальному науково-інформаційному просторі та підвищення рівня її впливовості у світі.

В Законі України «Про вищу освіту» чітко зазначено, що наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність є невід'ємною складовою освітньої діяльності, її провадження університетами, академіями, інститутами є обов'язковим.

Сьогодні актуальним є питання збільшення внеску бібліотек вищої школи у розвиток інституціональних місій і цілей. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, трансформація вищої освіти та глобальної системи наукових комунікацій зумовили необхідність зміщення акцентів у функціонуванні університетської бібліотеки. Нові освітні стандарти визначають перехід на компетентнісну парадигму діяльності вищого навчального закладу, що закономірно ставить високі вимоги перед сучасною бібліотекою, вимагає відповідності міжнародним стандартам та впровадження якісних змін у всі сфери її діяльності.

Мета статті: показати наукову новизну діяльності та довести роль бібліотеки ВНЗ в процесах збільшення представництва української науки в глобальному просторі наукових комунікацій.

Бібліотеки швидкими кроками просуваються до того, щоб рівень наданих нею послуг відповідав європейським стандартам, активно розвивають новий напрям діяльності, беруть на себе відповідальність за поширення результатів наукових

досліджень учених інституції, адаптують університетську науку у світовий інформаційний простір.

Це супроводжується впровадженням нових сервісів, які найбільш затребувані користувачами у ході наукових досліджень. Активне зростання затребуваності бібліотеки як інформаційного посередника між користувачем та безмежним світом інформації обумовлено багатьма факторами, серед яких можна виділити наступні:

- розвиток інтеграційних процесів національної освіти у європейське і світове освітнє товариство;
- запобігання інформаційній ізолюваності учених та прискорення їх інтеграції до світової наукової спільноти.

Ще у 2010 р. Джон МакКолл, європейський директор із партнерства RLG/OCLC Research, рекомендував науковим бібліотекам підвищити свою роль в усіх напрямках з підтримки наукових досліджень, у т.ч. забезпечувати експертизу в бібліометрії.

Бібліометрія – це комплекс кількісних методів вивчення потоків наукових документів та наукова дисципліна, що вивчає документи на основі кількісного аналізу. Бібліометрія включає бібліометричні, статистичні та експертні оцінки.

Бібліометричні показники, такі як кількість публікацій, їх цитованість, імпаکت-фактор наукового-журналу, в якому опубліковано статтю та ін. широко використовуються у якості критеріїв оцінки наукових досліджень.

До основних наукометричних показників відноситься індекс цитування – число посилань на публікації вченого у реферованих наукових періодичних виданнях, в т.ч. електронних (міжнародне позначення – SCI). Індекс Хірша (h-index) – базується на кількості публікацій вченого і кількості цитувань цих публікацій за певний період.

Індекс запропонований в 2005 р. американським фізиком Хорхе Хіршем з університету Сан-Дієго, Каліфорнія. Використовується у якості альтернативи класичному «індексу цитування» при порівняннях за окремими галузями.

Наприклад, h-індекс рівний 10, означає, що вченим було опубліковано 10 робіт, кожна з яких була процитована 10 і більше разів.

У науковому світі прийнято вважати, що хороший вчений у галузі фізики володіє h-індексом більше 10. У нобелівських лауреатів h-індекс становить порядку 60 і вище.

Світова університетська бібліотечна практика підтверджує, що в останні роки найбільш трендові послуги пов'язані із підтримкою наукових досліджень. Нові сервіси потребують інноваційних змін і надають університетській бібліотеці нових рис, якими є:

- зміщення вектора уваги бібліотек до пріоритетності надання послуг автору-вченому;
- активне партнерство бібліотек на всіх стадіях життєвого циклу наукового дослідження: від інформування та надання доступу до документів, розповсюдження, аналіз та оцінки результатів досліджень.

Інформаційно-бібліотечний сервіс включає:

- забезпечення інформаційної підтримки науково-дослідницької діяльності;
- впровадження у практику діяльності нові моделі наукової комунікації (репозитарії, видавництво е-журналів, освітні платформи та ін.);
- інтеграція результатів наукових досліджень до світових БД науково-технічної інформації (повнотекстові, реферативні, наукового цитування...);
- моніторинг, аналіз і діагностування рівня видимості й впливовості результатів наукових досліджень ВНЗ та його періодичних видань у світовому науковому інформаційному просторі (із наданням аналітичних звітів, довідок);
- упорядкування профілів університету БД;
- допомога науковцям у створенні (упорядкуванні) авторських профілів у БД Scopus, Google Scholar, у бібліографічних менеджерах та спеціалізованих соціальних мережах, реєстрах ідентифікаторів автора ResearcherID та ORCID;

- рекомендації щодо вдосконалення редакційних політик періодичних видань ВНЗ відповідно до міжнародних стандартів;
- аналіз відповідності періодичних видань ВНЗ вимогам наукометричних та реферативних БД;
- укладання інтерактивних предметно-орієнтованих списків відповідно до напрямів діяльності університету: наукових журналів відкритого доступу; журналів за метриками SNIP (Scopus) та JCR (Web of Science);
- створення он-лайн показників на основі даних Scopus: авторського (із кількістю документів, h-index); публікацій вчених (з кількістю цитувань); журналів, в яких опубліковані статті вчених ВНЗ;
- збирання, упорядкування та систематичний аналіз інформації з БД «Публікаційний профіль університетської науки» щодо публікаційної активності авторів (бібліографічний опис монографій, дисертацій, авторефератів дисертацій, статей із наукових журналів, докладів на конференціях та ін. із розподіленням за структурними підрозділами) та їх наукової метрики;
- виявлення (за запитом) кола іноземних авторів, які займаються тією ж тематикою досліджень, що науковці ВНЗ і, можливо, будуть зацікавлені в спільному створенні нового рукопису;
- створення відеуроків і тематичних відеороликів із підтримки наукових досліджень;
- аналіз інформаційних потреб учених та рівня їх задоволення шляхом проведення соціологічних дослідницьких розвідок (експрес-опитувань, міні-анкетувань, опитування-інтерв'ю) та теоретико-прикладних досліджень;
- навчання вчених різним аспектам інформаційного пошуку, роботі зі світовими базами даних наукового цитування, соціальними науковими мережами та ін.;
- проведення бібліометричних досліджень щодо різних аспектів публікаційної активності науковців ВНЗ, визначення галузевих «топових» тем у розвитку світової науки та ін.

Підвищення якості наукових публікацій та відображення їх у міжнародних наукометричних БД – вимога часу. Сьогодні особливої актуальності набуває ефективність висвітлення результатів наукових пошуків. Час вимагає від наукових працівників не лише друкованих видань, а відображення своїх публікацій у відкритому просторі, доступність та цитованість наукових публікацій, впровадження досліджень та використання цих досліджень, про що свідчить індекс цитування публікацій.

Публікаційна політика ВНЗ орієнтована на:

- публікації в індексованих наукових журналах;
- публікації в електронних наукових журналах (наукометричних БД);
- публікації в Інституційному репозитарії;
- реєстрація Інституційного депозитарію в OPEN DOAR або ROAR;
- реєстрація в ORCID (установи та науковці) в DOAJ (наукові збірники).

ORCID (Open Researcher and Contributor ID) – єдиний міжнародний реєстр вчених та наукових установ;

DOAJ (Directory of Open Access Journals) – міжнародний мультидисциплінарний каталог журналів відкритого доступу (понад 10 тис. журналів).

Складові рейтингу вченого. На формування наукового рейтингу впливає:

- загальна кількість публікацій;
- індекс цитування праць;
- індекс Гірша;
- імпакт-фактор журналу, в якому роботи опубліковані;
- кількість отриманих грантів, стипендій, премій;
- участь у міжнародній співпраці;
- участь у редколегіях наукових журналів;

- вебметричний рейтинг.

Бібліотеки сприяють підвищенню рейтингу ВНЗ та формуванню бренду вченого.

Сьогодні системна діяльність із моніторингу та відстеження тенденцій розвитку української науки взагалі, або її окремих галузей здійснюється лише невеликою кількістю вітчизняних наукових бібліотек. Лідером цього напрямку, безумовно, слід вважати відділ бібліометрії та наукометрії Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського.

Проект НБУВ «Бібліометрика української науки» (<http://www.nbuv.gov.ua/bpnu/>) представляє собою інформаційно-аналітичну систему із надання суспільству цілісної картини стану вітчизняного наукового середовища на основі створених ученими в системі Google Scholar бібліометричних профілів. Проект «Бібліометрика української науки.» функціонує на засадах конвергенції зі світовими системами (Scopus, Web of Science, Ranking Web of Research Centers, Російський індекс наукового цитування), може слугувати джерельною базою для отримання даних у ході експертного оцінювання результатів професійної діяльності як окремих науковців і дослідницьких колективів, так і періодичних видань.

Підвищення рейтингу ВНЗ спонукає до зміни принципових підходів у висвітленні результатів наукових досліджень, адже саме через публікації наукові розробки та дослідження можуть стати відомими у світі, зацікавити світову наукову спільноту, відкрити шлях до отримання грантів.

Сьогодні науковець має усвідомити, що наукові публікації є не тільки формальною вимогою для отримання наукових ступенів та вчених звань, а базовим показником, що відображає наукову діяльність кожного науково-педагогічного працівника. Наукові публікації мають бути помітними, а отже цитованими. А для цього важливими є якість публікації, актуальність тематики, а також рейтинг видання, в якому вона надрукована. Тому найпростішим шляхом є розміщення наукових публікацій у міжнародних авторитетних виданнях, що входять до наукометричних баз.

Google Scholar (Академія) – науковий сегмент Інтернет-гіганта Google, який також можна віднести до міжнародних наукометричних БД, який забезпечує для авторів простий спосіб відслідковування посилань на свої статті. Реалізуючи гасло: «Стоячи на плечах гігантів» Google Scholar віддає належне вченим, які зробили вклад у розвиток науки і забезпечили основу для нових відкриттів та досягнень.

Google Scholar некомерційна міжнародна бібліометрична платформа, покриває всі джерела з Scopus і WoS і додатково включає менш якісно контрольовані колекції наукових публікацій з різних типів веб-документів (системою індексуються ті документи, які не пройшли належну експертну оцінку (рецензування)). Робот Google Scholar відвідує тільки ті сайти, які стосуються науки, збирає у свій індекс інформацію про місцезнаходження і зміст наукових робіт. Google Scholar включає публікації, опубліковані в журналах, які зберігаються в репозитаріях, розміщені на сайті установи, вченого.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, надаючи інформаційну підтримку навчальній, науковій та виховній діяльності прагне бути активним партнером на всіх стадіях життєвого циклу наукових досліджень вчених ВНЗ. Працівники бібліотеки проводять індивідуальні та групові заняття з інформаційної культури та надають консультації з культури публікації (оформлення наукових статей, списків літератури), створюють відео ролики, презентації з бібліографічної культури, бібліометрики, знайомлять вчених університету з особливостями інтеграційних процесів з метою покращення розвитку публікаційної активності та цитування наукових публікацій.

24 березня 2016 р. на черговому засіданні вченої ради університету розглядали питання «Аналіз публікацій випускових кафедр ІФЖ та ПГФ», де було піднято питання актуалізації оприлюднення результатів науково-дослідної роботи викладачів ВДПУ. Ухвалою Вченої ради університету на бібліотеку покладено завдання: організувати спеціальні тренінги, семінари за участю провідних спеціалістів, інформувати науковців

університету з питань міжнародної наукометрії з метою підвищення рейтингу викладачів університету через електронні ресурси індексування (до 30.06.2016р.).

Бібліотека педуніверситету взяла на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень учених інституту у світовому інфопросторі. Перебудовуючи власну діяльність на максимальний розвиток сервісів із підтримки наукових публікацій, освітянська книгозбірня надає допомогу з інтегрування публікацій у світові БД, інформувала про умови публікацій, про систему наукометричних показників тощо.

У червні місяці для наукових працівників університету спільно зі студентським науковим товариством (Вешелені О.М.) для усіх інститутів, факультетів університету проведено міні семінари-тренінги з базових питань інформетрії, зокрема бібліометрії.

У міру своєї компетентності у виступах-презентаціях провідні фахівці бібліотеки розповіли, що таке науковий рейтинг, наукометричні показники, наукометричні БД, індекс цитування, імпаکت-фактор.

Створення та підтримка в активному стані наукових профілів в онлайн мережі – залог зростання наукової впливовості. Першочергове завдання вбачалося у тому, щоб фахові збірники увійшли до якомога ширшого кола реферативних та наукометричних баз наукової літератури, а у перспективі – до бази Scopus.

Науковці університету активізували цю роботу та зареєструватися в інформаційно-аналітичній системі (наприклад «Бібліометрика української науки» в середовищі Google Академія), що містить інформацію про публікаційну активність і цитованість їхніх праць.

Фахівці бібліотеки надавали консультації щодо реєстрації в наукометричних БД, та практично допомагали зареєструватися у наукометричних БД (Googl Scholar, Scopus) та міжнародній наукометричній базі даних «Index Copernicus», створити профіль вченого, профіль установи та наукового фахового видання у «Бібліометриці української науки», надсилали до списки щодо активізації авторських профілів та їх корегування тощо.

На допомогу науковцям на сайті бібліотеки (блок «Електронні ресурси», розділ «Методичні модулі») розміщено методичну презентацію «Наукометрія. Базова інформація: аналітичний огляд». Огляд включає наступні розділи:

- наукометричні показники;
- наукометричні рейтинги;
- наукометричні бази даних;
- міжнародний науковий рейтинг та шляхи його підвищення.

У свою чергу до розділу «Сайти для науковців» (блок сайту «Інтернет-навігатор») додано добірку посилань з даної тематики. Наразі структуру розділу вдосконалено та обладнано меню навігації:

- науково-технічні та навчальні електронні бібліотеки;
- бібліотеки наукової та академічної інформації;
- наукометрія;
- відкритий доступ (Інституційні репозитарії);
- спеціальні архіви дисертацій та авторефератів;
- патентні фонди;
- інтелектуальна власність;
- портали наукової періодики;
- перевірка на плагіат.

На основі презентації проведено індивідуальне консультування викладачів з питань наукометрії.

Одним з ефективних шляхів підвищення міжнародного рейтингу університету (науковців ВНЗ) є розміщення наукового доробку вчених та молодих науковців в Інституційному репозитарії, який є джерелом забезпечення вільного доступу до публікацій наукових працівників університету. Інституційний депозитарій надає вільний доступ до повних (або поданих в скороченні) електронних документів з фондів

електронних видань бібліотеки. Основу фонду складають праці викладачів, пошукачів, магістрантів, студентів, краєзнавчі видання та видання бібліотеки.

Питання забезпечення вченого необхідними потужними вітчизняними та світовими інформаційними ресурсами, інтеграції наукових публікацій та збільшення рівня представництва університетської науки у міжнародному інформаційний просторі становить стратегічно важливий напрям діяльності бібліотеки ВНЗ. Рішення запропонованих стратегій характеризуватимуть сучасного бібліотекаря як важливу «рольову модель» для спільноти ВНЗ в реалізації електронної моделі наукової комунікації.

Впровадження в практику бібліотечної діяльності визначених напрямів дозволить запобігти «розсіюванню» документальних науково-інформаційних ресурсів ВНЗ, сприятиме їх консолідуванню, підвищить значимість українських наукових видань та авторитет української науки в цілому. Адже науковець університету має бути цікавий світу, а Інтернет-активність – обов'язок вченого!